

P▲R▲DIGME

PLATON

Theaitetos

Traducere, interpretare și note de
ANDREI CORNEA

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

Redactor: Vlad Russo
Coperta: Ioana Nedelcu
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
Corector: Cristina Jelescu
DTP: Emilia Ionașcu, Dan Dulgheru

Tipărit la Fedprint

© HUMANITAS, 2012, pentru prezenta versiune românească

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

PLATON

Theaitetos / Platon; trad., pref., note: Andrei Cornea. –

București: Humanitas, 2012

Bibliogr.

ISBN 978-973-50-3633-1

I. Cornea, Andrei (trad.; pref.)

821.14'02-83=135.1

EDITURA HUMANITAS

Piața Presei Libere 1, 013701 București, România

tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51

www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro

Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro

Comenzi telefonice: 0372 743 382 / 0723 684 194

Cuprins

Sigle și abrevieri bibliografice	7
Platon – notiță biografică	II
O interpretare la <i>Theaitetos</i>	15
Notă asupra ediției	53
<i>Theaitetos</i>	55
Note	195

Platon – notiță biografică

Pe numele său adevărat Aristocles, Platon se naște la Atena în 428–427 î.Cr. într-o familie nobilă. După o relatare a lui Aristotel (*Met.*, I, 6, 987a), ar fi fost întâi influențat de gândirea lui Cratylos, discipolul lui Heraclit. De prin 407 devine discipolul lui Socrate. Acesta este acuzat de impietate și de coruperea tineretului în 399, este condamnat la moarte în urma unui proces și executat. Ultima întâlnire a discipolilor cu Socrate – la care însă Platon, după propria sa mărturie (*Phaidon*, 59b), nu ar fi participat, fiind bolnav –, precum și moartea acestuia vor fi descrise în dialogul *Phaidon*. Personalitatea maestrului, moartea acestuia și împrejurările ei vor fi decisive pentru filozofia lui Platon.

După moartea lui Socrate, Platon pleacă într-o lungă călătorie, care îl poartă mai întâi la Megara, ca oaspete al lui Euclid (vezi I), apoi în Egipt, apoi la Cyrene (pe coasta Africii), ulterior în Italia de Sud, în fine în Sicilia, la tiranul Dionysios cel Bătrân al Siracuzei. Călătoria riscă să sfârșească rău pentru Platon, dar în final, filozoful revine prin 388 la Atena. Aici înființează Academia, un centru de cercetare și învățământ superior,

al cărui scop major era acela de a forma o nouă elită politică a Greciei și care va da modelul celorlalte trei mari școli filozofice din Atena – Liceul lui Aristotel, Porticul lui Zenon stoicul și Grădina lui Epicur. Succesul Academiei, mai ales în promovarea studiilor matematice și astronomie, a fost excepțional, printre cei mai cunoscuți membri ai săi numărându-se astronomul Eudoxos, Xenocrates, Speusippos, Heraclides din Pont, matematicianul Theaitetos, Aristotel, dar și două femei, Lastheneia și Axiothea.

În 367–365 și apoi în 361–360, Platon călătorește din nou în Sicilia, încercând de ambele dați, fără succes, să-l convertească la filozofie pe Dionysios cel Tânăr, noul tiran al Siracuzei.

Platon continuă să scrie și să predea la Academie până în 348/7, când moare. Nepotul său de soră, Speusippos, va prelua conducerea Academiei, care, cu întreruperi și cu schimbări importante de doctrină și de interpretare a filozofiei lui Platon, va subzista la Atena până în timpul împăratului Iustinian, în sec. VI d.Cr.

*

În mod excepțional pentru un scriitor antic, ni s-a păstrat întreaga operă a lui Platon, ba chiar sub numele său s-au strecurat și destule scrieri apocrife, precum toate *Scrisorile* cu excepția probabilă a *Scrisorii a VII-a*, dialoguri precum *Theages*, *Cleitophon*, *Alcibiades II*, *Axiobos*, *Rivalii* sau *Epinomis* (completarea *Legilor*) etc.

Aproape întreaga operă a lui Platon (cu excepția *Scrisorilor*) este sub formă de dialoguri (sau dialogul ocupă un loc semnificativ în economia scrierii). Se pare că genul literar-filozofic al dialogului este invenția cercului socratic, mai mulți discipoli, în afara lui Platon (Phaidon, Epicur, Aischines, Antisthenes etc.) voind să comemoreze astfel amintirea maestrului lor.

Antichitatea nu ne-a păstrat o cronologie a operei lui Platon, dar ne-a informat că ultima sa operă, rămasă neterminată, este *Legile*. De la sfârșitul secolului al XIX-lea, mai mulți savanți (Campbell, Lutoslawski) au început să utilizeze analiza stilometrică (cercetarea unor particularități elementare de stil – alegerea unor particule sau adverbe, prezența sau absența hiatului etc.) ca metodă obiectivă (care deci nu se bazează pe reprezentarea noastră despre Platon) pentru a stabili cronologia operei filozofului. Astfel, cu cât anumite particularități stilistice ale unui dialog sunt mai apropiate de cele din *Legi*, cu atât acest dialog este considerat mai tardiv, și invers. Opera lui Platon se împarte astfel în trei mari perioade :

I. Dialogurile tinereții (aporetice, avându-l drept personaj principal pe Socrate). E posibil ca primele trei-patru dintre acestea să fi fost scrise înainte de moartea lui Socrate. Iată o cronologie aproximativă, după L. Robin (Robin 1996, pp. 42-44):

Ion, Hippias II, Protagoras, Lysis, Euthyphron, Charmides, Laches, Hippias I, Alcibiade I, Apărarea lui Socrate, Republica I, Criton.

II. Dialogurile maturității (sunt tot mai mult „constructive“, au dimensiuni mai mari, uneori – *Republica* – foarte mari, apare teoria Formelor, apar speculații matematice, iar personajul principal rămâne Socrate, deși e un Socrate tot mai „platonice“. Au (mai ales ultimele din serie) și o excepțională valoare literară:

Menexenos, Gorgias, Euthydemos, Cratylus, Menon, Phaidon, Banchetul, Republica (cărțile II–X), Phaidros, Scrisoarea a VII-a.

III. Dialogurile târzii (prezintă o revizuire și o adâncire a teoriei Formelor. Socrate devine tot mai rar personajul principal, fiind înlocuit parțial sau complet de alte personaje: Parmenide, Străinul din Elea, Timaios, Critias, Străinul din Atena. Pasajele nedialogate sunt importante.):

Parmenide, Theaitetos, Sofistul, Politicul, Timaios, Critias, Philebos, Legile.

THEAITETOS

(sau despre știință¹,
dialog de punere la încercare²)

EUCLID, TERPSION, SOCRATE,
THEODOROS, THEAITETOS³

I

EUCLID Ai sosit de la țară de curând, Terpsion, sau de demult?⁴ 142a

TERPSION De o bună bucată de vreme. Te-am căutat și prin agora și m-am mirat că n-am fost în stare să te găsesc.

EUCLID Păi nu eram în oraș.

TERPSION Dar unde erai?

EUCLID Pe când coboram spre port, am dat peste Theaitetos: era dus la Atena din tabăra militară de la Corint!

TERPSION Trăia sau era mort?

EUCLID Trăia, dar ca vai de el! E într-o stare jalnică din pricina unor răni, dar mai ales îl termină boala izbucnită în tabără. 142b

TERPSION Te gândești la dizenterie?⁵

EUCLID Da.

TERPSION Vai, ce om deosebit e în primejdie să moară, dacă e cum spui!

EUCLID Un om de mare noblețe⁶, Terpsion! Unde mai pui că am auzit chiar acum pe unii care îi laudau mult comportarea din timpul bătăliei!

142c TERPSION Nici nu e neobișnuit! Ar fi fost mult mai neobișnuit, dacă nu s-ar fi purtat în acest fel. Însă de ce nu s-a oprit aici, la Megara?

142d EUCLID Insista să ajungă acasă. Eu l-am rugat și l-am sfătuit să rămână [la Megara], dar nu a vrut. Ei bine, însoțindu-l și revenind [în oraș], mi-am reamintit de SOCRATE și m-am minunat de profețiile sale în general, dar și de aceea despre Theaitetos. Cred că, cu puțin timp înainte de moarte, SOCRATE s-a întâlnit cu el, un adolescent pe atunci; întreținându-se și dialogând cu el, tare a mai admirat firea băiatului! Și când am venit la Atena, Socrate mi-a relatat discuția pe care o purtase cu el – discuție pe deplin demnă de ascultare. Și a mai zis că e absolut sigur că băiatul va deveni celebru, dacă va apuca vârsta adultă.

TERPSION Și, pe cât se vede, e adevărat ce a zis! Dar în ce a constat conversația? Ai putea să mi-o relatezi?

143a EUCLID Nu, pe Zeus, cel puțin nu așa, pe dinafară! Însă atunci, în momentul când am ajuns acasă, neîntârziat am scris niște note, apoi, având răgaz să-mi reamintesc, am pus totul în scris. Și de câte ori m-am dus la Atena, îl întrebam pe SOCRATE despre ceea nu mai țineam minte; apoi, venind iarăși încoace, îndreptam ce scrisesem. Astfel că aproape întreaga conversație a fost pusă de mine în scris.

TERPSION Adevărat. Te-am mai auzit și înainte. Însă am tot lăsat până acum să treacă timpul, deși intenționez mereu să te rog să-mi arăți [ce ai scris]. Dar ce ne oprește să parcurgem [textul] chiar acum? Eu unul, ca venit de la țară, am din belșug nevoie de odihnă!

EUCLID Și eu care l-am însoțit pe Theaitetos până la Erineos m-aș odihni cu plăcere! Hai, deci! Și în vreme ce noi ne vom odihni, ne va citi feciorul. 143b

TERPSION Perfect!

EUCLID Asta e, dragă Terpsion, cărțulia. Am scris-o în felul următor: nu făcându-l pe SOCRATE să-mi relateze conversația, așa cum mi-a relatat-o de fapt, ci punându-l să stea de vorbă cu cei despre care spunea că stătuse de vorbă. (A spus că persoanele respective erau geometrul Theodoros și Theaitetos.) Așadar, pentru ca în scriere intercalările dintre relatările replicilor lor să nu agaseze – ca atunci când SOCRATE spunea despre sine, de exemplu, „am zis eu“ sau „am afirmat eu“, sau ca atunci când spunea despre cel care răspunde „a fost de acord“ sau „nu a acceptat“ – am consemnat conversația ca și când SOCRATE ar vorbi direct cu ei și am eliminat intercalările de acest fel. 143c

TERPSION Și nu-i deloc nerezonabil, Euclid!

EUCLID Hai, băiete, ia cartea și citește! ⁷

2

SOCRATE Dacă mi-ar fi păsat mai mult de cei din Cyrene, dragă Theodoros, te-aș fi întrebat ce se întâmplă acolo și ce e cu oamenii aceia: oare există în acea cetate, printre tineri, unii care să-și arate sânguința în geometrie sau în vreo altă formă de filozofie (*allên philosophian*)⁸? Numai că țin mai puțin la ei decât la cei de aici și doresc mult să știu care dintre tinerii 143d

noștri au perspective să ajungă demni de atenție. E un lucru pe care eu însumi îl cercetez pe cât sunt în stare. Întreb însă și pe alții când văd că tinerii vor să li se alăture acelora. Tu ai în preajmă tineri destui, și pe bună dreptate: o meriți din multe alte motive, dar mai cu seamă datorită geometriei. Cu plăcere deci aș vrea să
 143c aflu dacă ai întâlnit pe vreunul vrednic de menționat.

THEODOROS Ceva vrednic de menționat am, Socrate, iar tu ai ceva vrednic de auzit: să vezi peste ce adolescent fără pereche am dat printre cetățenii voștri! Însă, dacă băiatul ar fi frumos, m-aș teme mult să-l laud, ca nu cumva să par cuiva că sunt îndrăgostit de el. Dar în fapt – nu te supăra pe mine de ce îți voi spune – nu e frumos, ba chiar seamănă cu tine având nasul cârn și ochii bulbucăți, totuși, la el mai puțin decât la tine,
 144a o spun fără teamă!⁹ Să știi că, dintre toți cei pe care i-am întâlnit vreodată – și am cunoscut mulți – pe nici unul nu l-am văzut într-atât de minunat dăruit de natură! Căci nu am crezut că poate exista (și nici nu văd să mai apară) capacitatea de a fi deosebit de blând, atunci când înveți cu ușurință – pe cât e de greu e aceasta pentru altcineva – și ca, pe deasupra, să fii și curajos în comparație cu oricare altul. Într-adevăr, cei ageri ca el, iuți la minte și care rețin ușor majoritatea lucrurilor, tot așa de ușor se și înclină spre mânie.
 144b Năpustindu-se încolo și înapoi, ei se conduc precum vasele fără balast, fiind la fire mai degrabă smintiți decât curajoși. Dimpotrivă, cei mai așezați întâmpină învățătura oarecum cu încetineală de minte și sunt

uituci. Dar băiatul ăsta se îndreaptă lin, fără greșală și cu spor spre învățatură și cercetare, totodată cu multă bunăvoință, la fel ca un ulei care se prelinge fără zgomot, încât e de admirat că la vârsta lui realizează astfel de lucruri!¹⁰

SOCRATE Bună veste! Al cui fiu e, dintre cetățeni?

THEODOROS Am auzit numele tatălui, dar nu mi-amintesc. Dar băiatul e dintre cei de acolo care se apropie, acela din mijloc. Camarazii lui, pe care îi vezi, 144c tocmai au exersat în alergarea din exterior; acum mi se pare că, după ce au exersat, vin înapoi. Vezi dacă îl recunoști!

SOCRATE Îl recunosc. E fiul lui Euphronios din Sounion, într-adevăr, un bărbat la fel de bun precum îl descrii tu pe feciorul lui; om cu bun renume și în alte privințe, dar și fiindcă a lăsat multă avere. Dar nu știu numele tânărului.

THEODOROS Theaitetos îl cheamă. Cât despre avere, 144d mi se pare că niște administratori i-au tocat-o. Totuși, și în ce privește generozitatea cu banii, omul e de admirat.

SOCRATE Ai în vedere un bărbat de soi! Cheamă-l pe băiat să se așeze aici!

THEODOROS De acord. Theaitetos, vino înapoi lângă Socrate!

SOCRATE Chiar așa, Theaitetos, pentru ca și eu însumi să mă cercetez pe mine și să văd ce fel de chip am. Căci Theodoros susține că al meu seamănă cu al tău. 144e Or, având noi doi fiecare câte o liră, dacă el ar susține

că ele sunt acordate similar, oare am crede pe dată sau am cerceta dacă e muzician acela care o spune?

THEAITETOS Am cerceta.

SOCRATE Și dacă l-am găsi muzician, l-am crede, nu-i așa, însă dacă s-ar dovedi neștiutor în ale muzicii, nu i-am da crezare?

THEAITETOS Desigur.

SOCRATE Acum însă, dacă ne preocupă asemănarea chipurilor, trebuie cercetat dacă se pronunță unul care
145a e pictor, sau nu.

THEAITETOS Cred că da.

SOCRATE Oare Theodoros e pictor?

THEAITETOS Deloc, cel puțin pe cât cunosc eu!

SOCRATE Nu e nici geometru?

THEAITETOS Ba dimpotrivă, e geometru!

SOCRATE Nu cumva e și astronom, și aritmetician, și muzician – competent peste acele discipline câte țin de cultivarea spiritului (*paideia*)?

THEAITETOS Cred că da!

SOCRATE Prin urmare, dacă el susține că noi suntem asemănători în vreo privință trupească, fie că are de laudat, fie de criticat, nu prea merită să-i acordăm atenție!

THEAITETOS Pesemne că nu...

145b SOCRATE Dar dacă el ar lauda sufletul unuia dintre noi doi pentru calitățile sale morale (*aretê*) și intelectuale (*sophia*)? Oare nu se cuvine ca cel care ascultă să-și dea silința să-l examineze pe cel laudat, iar acesta, cu multă silință, să se pună în evidență pe sine?

THEAITETOS Ba chiar așa, Socrate!